

LATXAGA EUSKERAZAIN

(Joxemari San Sebastian Zubillaga Doktorea)

1. Euskerazaintza'n jorratzen degu euskal mintzoaren sena,
–euskera bere euskalkiekin–
sustrai zaarraren sorpena.
Jarrai dezagun bide ortatik
sortu ez dedin etena,
gorde dezagun antziñakoa
degun euskaldun izena.
2. Egun eder bat, auxe ba-degu,
kultura aldetik zabala,
euskaltzain oso gaurtik baizera
–LATXAGA– lagun garbala.
Euskerazaintza'k ba-du zurekin
indar, kemen bat itzala,
apaiz jator bat ere ba-zera
eta gaiñera apala.
3. Euskera zaintzen zu benetako
Euskalerrri'ko gizona;
antropologo, teologari,
ta izkuntzalari ona.
Guzti oiekin doktoradutzak
sortu du zuregan sona,
orren lekuko ta egiztatzen
antxe Paris'ko Sorbona.
4. Euskerazaintza'k oroitzapena
otoiz onaren modura;
nola aaztu gaur zendutakoen
jarduna eta ardura?
Jaungoikoaren deia artuta
zeruan dute bilkura
jaso dezagun aien bitartez
andik datorren onura.

Joxemari Murua'k

Laguntzalleak

Gipuzkoako Aldundia

Eusko Jaurlaritzza

EUSKERAZAINTZA
I.S.B.N.: 1132-1318
Legerako Gordetza: BI-1928-87
Konponketa: Flash Composition, S.L. - Bilbao

ANTOINE D'ABBADIE

BERE BIZITZA

BERE LANAK

BERE IDAZKIAK

NIKOLAS SORALUCEKIKO ARREMANAK

AGUSTIN CHAHO'REN LANKIDE

OLERKI-LOREZKO JAIK

EUSKAL GIROAREN BIZIGARRI

VINSON'EK EGINDAKO LANAREN OÑARRIA.

**San Sebastian'dar Jose Mari, "Latxaga"ren itzaldia
Donosti'ko Yosulagunen aretoan,
EUSKERAZAINZA'n bere sarrera ospatzean,
1.997'ko Orrilla'ren 31-an.**

BIXENTE LATIEGI'REN AURKEZPENA

“Aurkezpena Latiegi'tar Bixente'k egingo dau iru minutuz”, agintzen dit gure Euskerazaintzako idazkari bizkaitarrak.

Iru minutu ez dira asko, baiñan geiegi ere izan daitezke. Ez dira asko edo-zer gauza zentzuz egiteko, baiñan geiegi ere badira euskeraz, aurkezpena egiteko. ¡Ain ezaguna dan gure Joxemari onek aurkezpenen bearrik ez bait du”

Alare, baditu gure Joxemari'k iñork ezagutzen ez dizkion duintasun bikaiñak. Duintasun oiek, “Naparroa'ko Egunkaria'ren asteroko Euskal-Orrian idazten dugunok arras maite gaitun ez-ezagun batek aizatu dizkigu.

Orri ortan idazten dugunok, *Gipuzkoa'ko semerik atzerakoiinak, pentsamoldez meharrenak, kaskoz hertsienak, eta jokabidez estuenak*” omen gera. Ori dana izatera iritxi ba'gera, zer geiagorik?, zoriontsu ta aintzagarri daitekean zer geiagorik eska dezakegu mundu ontan?

Usai gozoko lore pozgarri oiek danak, Iruña'n agertzen dan “KARRIKA” izeneko aldizkaria batean neri eta Latxaga'ri, baiñan bereiziki Latxaga'ri opalduak izan dira, Latxaga bait da, orri ortan idazten degunotan izenik aundikoe-na.

Badakizute ba:

– Latxaga, *Gipuzkoa'ko semerik atzerakoiena da*. Paris'ko Ikastetxe Nagusietan, “suma cum laude”, “aintzarik aundienaz”, iru doktoradutza irabaziak dauzkan gizona, *Guipuzkoa'ko semerik atzeratuena da*.

– Sorbona'n Euskeraren aditzari-buruz bertako irakasleak arriturik utzi, eta Sorbona'ko “thèse d'état”, (esate baterako, “unibersitatearen dotriña”) biurtu zuan tesia idatzi duan gizona, *“Gipuzkoa'ko semerik pentsamoldez meharrena da*.

– Ameriketako Laterri Alkartuetan, bere burua ango biztanlerik aulen serbitzura jarri zualako Ispain-Amerikarren apostolutzarako Idazkari Orokorra egina izan zan gizon au, gure Joxemari, “Gipuzkoa'ko semerik kaskoz estuena da.

– Laterri Alkartu aberats aietako jende txiroek –beltzek eta mexikotarrek bereiziki– eraman oi duten biziera negargarria ikustean, errabi santuz beterik, liburu bat argitaratu zuan gure Joxemari'k, Elizako gotzai eta apaizen nagikeria gogorki salatuz. Ain gogorki ere...! Izaturik, Laterri Alkartuetako jerarkiak, liburu aren ale guziak erosi bait zituan, an esaten zana mundura zabaldu ez zedin. Bañan badakizute: Iñorenganako bildurrik gabe egia babestearren alako liburu idatzi zuan gizona, gure Joxemari au, *Gipuzkoa'ko semerik jokabidez estuena da*.

Nere lagun zintzo eta adiskide maite onen aurkezpena egiteko zerbait geiago esan bearrik bait ote det?

Bai. Badut geiago zer esanik. Auxe:

Zozionsua izango litzakela Gipuzkoa, zoriontzuak izango giñakela eusko-tar guztiok, ametsezko mirari lilluragarri baten bidez Gipuzkoa'ko seireun-zaz-pireun gizakume danak seireun-zazpireun Latxaga biurtuko ba'lira.

Latiegi'tar Bixente

“LATXAGA”REN ITZALDIA

ITZAURREA ESKER ONEZ

Euskerazaintza'ko lankide benetakoak, senide maiteok, entzule euskalzal-leak. Jaun, andreak.....

Nere itzaldiaren aurretik, eskerrak agertzeko garaia dator, aurrena elkarte onen ateak zabalik iriki dizkidazuñelako.

Euskerazaintzan anai batzuen besoak arkitu ditut, nere bizkarraren gañean. Zuek eman didazute aldiro adiskidetasuna, itz sakonak, itzala onuragarria, arrera ona. Nere asmoak agertzeko aukera ere zuen taldetik etorri zaizkit. Euskal alorrean, atsa artzeko giroa ere, zuen artean arkitu dut.

Zuei esker, Euskalerrriaren alde lana egiteko bidea eskuratu zait, baita ere zuen artean gizona izaten ikasteko gogo sortu, “Gizona gizon”, “Itza itz” dio euskal esaera zarrak. Zuekin batean landu ditut, baita ere Euskalerrria maitatzen alegindu eta zoriotsu nere burua arkitzen lasaitu eta gaurko elburu batzuek osatzen aurreratu, batez ere, ikasiz nola lagundu gure euskarari eta nola atera gure izkuntza oker-bidetik.

Gaur, euskararentzat, okerbiderik aundiena, “Erromanze” izkuntza biurtzea izango litzake: joskera ta itz arrotzez josita, bere ortan uztea. Euskara izkuntza guztiz berexia da eta beste izkuntzen ankapean ibiltzeko ez da jaio. Gure euskara erriak egin du eta erriaren arkituko dugu osasuntsu, dizdiraz jantzia.

Berriz eta berriz aitortzen dut anai bat bezala artu nauzutela, baita asko eman ere.

Gaurko egun berexi onetan, guretako kide batzuek gogoan artu nai ditut. Aurrena, Aita Santi Onaindia, aundia aundienetakoen artean: aritzaren antzeko gizona, sendoa ta olerkari txapelduna.

Orain dela gutti joan zaigu ere MANU OÑATIBIA, parerik gabeko gizon ziñezkoa, adiskide benetakoa ta langille neurririk gabekoa. Zulo ederra utzi du gure artean. Gizon oiekin bitza oso bestelakoa da. Bide luzea egin beariko dugu gizon oien emaitza jasotze arren.

Orain nere sarrera zuen artean ontzaz emana izan dedin itzaldi bat egingo dut gure kultura sakonduz, inoiz ikertu gabeko gai eder bat erabilliz.

Elburu eder oneri erantzuteko, euskaldunen zaindariari, San Migel'eri, indar berexiak eskatzen dizkiot, baita Gure Andra Mari'ri, erriaren maitasuna ta Gogo Gurenari, sendo irauteko jakintza.

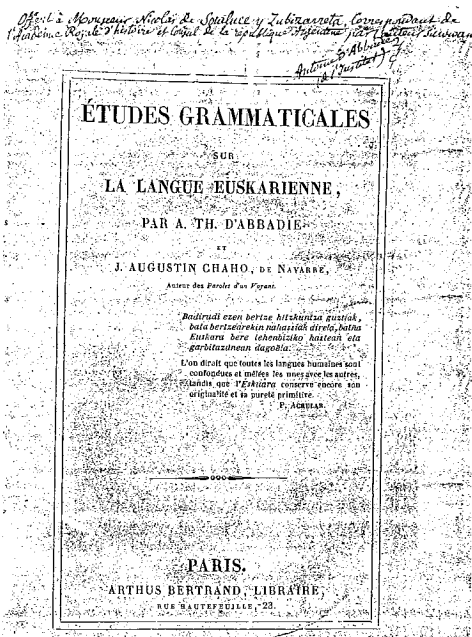
Zuen baimenarekin atera noa.

ANTOINE D'ABBADIE'REN ESKUTITZ EZEZAGUNA SORALUZE'RI EGIÑA SARRERA

Idazlanaren izenburuan gauzak garbi esanak daude. D'Abbadieren esku-
titz ezezaguna azaltzera goaz. Nikolas de Soraluze Donostia'r idazleari adiera-
zia dago.

Gauzak ondo egin nai ditugu. Lendabizi, eskutitza nolakoa den ikus deza-
ten, osorik argazkietan emango dugu. Orren ondotik, eskuz idatzita dan esku-
titz, irarkolako izkiekin, osorik agertu naiko genuke; idazkiaren mamia, itz
denak oso ondo ulertzen direla. Irakurleak errex ikus dezake zer dagon esal-
dien barrenean.

Azkenean gure ikerlana dator, luze xamarra, bear bearrezkoa dena ta eus-
kal kulturaren aldetik aberatsa. Berri asko ematen ditugu. Gure idaztia irakur-
terakoan, adi adi egon, arren.

IDAZLEAREN ESKEINTZA LIBURUAN AZALAREN GOI ALDEAN

“Offert à Nicolas de Soraluze y
Zubizarreta, Correspondant de
l'Académie Royale d'histoire et
Consul de la république Argentine
par l'auteur survivant”

Antoine D'Abbadie
(de l'Institut)

NICOLAS DE SORALUCE'REN IDAZKIA: LIBURUEN ZERRENDA
Obras marcadas pr. Mr d'Abbadie con lápiz, interesado comprarlas

Autores	TÍTULO DE Obras	Observaciones
W Garibay, E.	Historia de España de 1571	Me costó los 200 reales por casualidad, y no hay de venta.
W Egaña, B.	Historia y demás de 1788	No hay de venta.
Mercier y L.	Guía Album de Guipúzcoa, 1867.	Cuesta 8 reales, lo mismo en Español que en Francés

Manterola,	Guía de Guipúzcoa y de San Sebastián	Cuesta 8 reales.
Moret y P.	Historia de Fuente-rabia 1638	No se venden ya.
W Gainza, L.	Historia de Irun, 1738	“ “ “
Camino, J.	Historia de San Sebastián 1798	Publicóse cosa de un tomo en 1870, pero no el 2º.
Ogarrío, T.	Historia de San Sebastián, 1857.	Se acabó de vender.
Siguenza, P.	Historia de Alzola-raz, siglo XVI.	No hay.
Erauso, C.	Historia de la misma, 1625	No hay.
Oquendo, M.	Historia de Oquendo, 1666	No he visto más que un ejemplar en el Archivo de la Academia.
W Madrazo, F.	Historia de Zumalacarrégui, 1844.	Se agotó la edición según me dicen.
Zabaleta, M	Sermón de San Antonio 1786.	No hay de venta.
Irazusta, J.	Doctrina Cristiana 1871.	Es reimpresión y costará poca cosa.
Aguirre, J	Pláticas Doctrinales 1803.	Se reimprimió, pero no sé si hay.
Irigoyen, J.	Diccionario de Apellidos, 1809.	Imposible de conseguir.
Sorreguieta, T.	Triunfo de la semana hispano-bascongada 1805.	“ “
Echeverría, J.	Dev. de Sn Francisco de Sales, 1868.	Valdrá unos pocos reales.
Latasa, M.	Vocabulario Cuatrilingüe, 1865.	Es pequeña y vale 12 r. escasos. Es con figuras.
Antia, M.	Camino del Cielo 1868 y 1869.	La 1ª sobre 4 r. ejemplar y la 2ª es de 6 rs.
Anónimo	Pasos de Jesucristo 1869.	No recuerdo su valor pero es pocos reales.
Un Pbro	Camino del Calvario, 1871.	“ “ “ “ “
Astigarraga	Diccionario manual vascongado.	“ “ “ “ “

Las obras arriba indicadas con el signo siguiente W, que son los 4 tomos en folio ,de Garibay, 1 en folio de Gainza, 1 en cuarto ,de Egaña, y 1 en cuarto, de Madrazo; si el Sr d'Abbadie interesa para leer y tomar datos, yo lo prestaré por algunos meses y le enviaré en vista de su aviso. Alguna que otra de las obras antiguas citadas, pudiera llegar la casualidad, pero es inseguro y difícil, que se puedan comprar. Las demás obritas modernas se comprarán así que reciba aviso ,y se le remitirán juntamente con los ejemplares de la Historia general de Guipúzcoa, y con los folletos Catálogo.

ANTOINE D'ABBADIE'REN ESKUTITZA: LENENGO ORRIALDEA

Abbadie près Hendaye   1871; 9re 29

Mon cher Monsieur

Je vous envoie ci-inclus un exre de ma précoce publication de 1836; elle n'a d'autre mérite que celui de renfermer le premier catalogue des livres basques, et est nécessairt, fort imparfaite. Mon catalogue M. S. dont je ne puis me dessaisir est bien plus complet et je l'ai augmenté des ouvrages que je me suis permis de marquer au crayon dans votre liste ci-incluse. J'acheterais ces ouvrages si j'eu trouvais l'occasion. Votre catalogue est ci-inclus.

Votre but ou votre plan n'étant pas le même que le mien, je ne sais si les notes ci-contre vous conviendront; en tout cas elles sont a votre service.

Je vous remercie des exres que vous me promettez de votre histoire: j'en placerai deux ou trois chez des amateurs qui les apprécieront. Je vous remercie d'avance pour les Fueros de Guipuzcoa de 1866.

Vous auriez eu ma réponse plutôt si je n'avais été absent a Pau pour les affaire communales de Hendaye.

Agrééz l'assurance de mes sentiments très distingués.

Antoine d'Abbadie

Ouvrages publiés en Espagne en basque ou sur le pays Basque.

1. Adiciones al diccionario de Antigs de Navarra (Yanguas) Pamplona,1843 .....
T.
2. A. San Ignacioren ejercioren... (Cardaberaz), editiond de 1761, 1764 (2 eds), 1790, 1818, 1824, 1850, 1855. ....
T.
3. Aldareco Sacramendu...(Cardaveraz) 1859, 2 eds., 1862 .....
...T.
4. S. Teresaren...novena. Vergara 1849
5. Amorezco eta dolorezco...pauzoac, 1856, 1860 .....
T.
6. Apología de la leng. bascong. (Ortega) Madrid 1803.....
T.
7. Apuntes sobre la...Navarra (Yanguas), Pampl.1838...Anotado .....
T.
8. Arte de aprender la leng. bascong. (Iturriaga) 1841. Tengo .....
T.
9. Avisu osasunsoac... Bilbon 1860
10. Basserritaar... icasbideac 1803, 1816 .....
T.
11. Bederatz urrena Maria, Tolosan 1857.....
...T.

12. Cristau doctrina (Echeverria) 1822, 1852, 1853 .....T.
13. Escu liburua (Añibarro) 1821, 1852, 1854.....T.
14. Bosquejo de la organización de Vizcaya. 1870
15. Calbarioac... egoquiac. Tol.1849 .....T.
16. Carta a Miguel (Iztueta) S.Seb 1829 .....
Indicado en Iztueta
17. Cartas... sobre la leng. basc. (Hervas) 1784
18. Catal. de los obispos de Pamplona, 1614.....T
19. Cembait Santuren bicitzac S. Seb 1853
20. Censura crítica (cura de Montuerga) Madr. 1806 (Es Pro.Avila)

MONSIEUR NICOLAS DE SORALUCE

LENENGO ORRIALDEA (GIBELA)

1849	Nos			
Novena Sta Teresa 1860	4	X	23	Crónica etc Cantabria, 1681 (Sota) X
Avisos buenos 1870	9			
Bosquejo de Vrya	14	X	35	Doctrina etc Guerrico 1858 X
Cartas Hervas 1853	17	X	36	“ “ Gorostegi 1864 y 67 X
Vida de Santos	19	X	40	“ “ Olaechea, 1775, 84, 1825 y 1844 X
			45	Di lu lengua primera-Ledesma 1620
			47	Dialecto antiguo Guipuzcoano Madrid 1856 - Anotado ya - X
			49	Doctrinas Elso 1561 X
			50	- Ochoa 1713 X
			51	- Arzadun 1758 y 1856 X
Y Abbadie ,38 7/. Marineo Siculo			La	1ª vez impresa en vasc. aled. palabras, Miguel Eguia 1533
X Abbadie,303/ Vocabulario			-1642.	En español X

ANTOINE D'ABBADIE'REN ESKUTITZA: BIGARREN ORRIALDEA

21. Ceruraco bide (Antia) Barcelonan 1868 .....T.
 22. Christin jaquinvidea (Moguel) 1805, 1838, 1856, 1821 .....T.
 23. Chronica...y Cantabria (Sota) 1681 .....T.
 24. Aires Vasc. S. Seb (1864) .....T.
 25. Compendio (Pablo Miguel) 1732... (No se de donde es) .....T.
 26. id. fueros de Vizcaya Madrid 1839.....T.
 27. Comunio (Arrue) 1869 .....T.
 28. Confesino ona... (Moguel) 1803, 1853, 1856, 1800, 1849.....T.
 29. Confesioco (Aguirre) 1803, 1823, 1868 .....T.
 30. Congressiones(Moret) 1766 .....T...T.
 31. Constituciones de Roncesvallis. Pamp 1791 .....T.Anotado
 32. Cristau Doctrina (Irazusta) 1830, 1801, 53, 52, 1742,
 1775, 1845, 59 .....T.Ant.do
 33. id id (Lariz) 1773, 1775 .....T.
 34. " " (Cardaberaz) 1850, 1854, 55 .....T.
 35. " " (Guerrico) 1858 .....T.
 36. " " (Gorostegui) 1867,1864 .....T.
 37. " " (Arrue) 1858, 1863, 1828, 1854, 1855,
 54, 56, 1853 .....T.
 38. " " (Capanaga) 1656.....T
 39. " " (Astete) 1862 .....T.
 40. " " (Olaechea) 1824, 1855, 1787, 1774 .....T.
 41. Crónica (Yanguas) Pampl.1843.....T.
 42. Curutce Santuaren 1848 .....T.
 43. De la ant.lengua (Andres de Poca) 1587 .....T.
 44. De la leng.Eusquera (Aizquivel) 1856 .....T. Anot
 45. " " primera (Ledesma) 1620 .....T.
 46. Devociozco (Echeverria) 1821, 1863, 1868 .....T.Anotdo
 47. Dialecto ant.Guipuzcoana...Madr 1856 .....T.
 48. Diccion.(Astigarraga) 1825, 37, 39, 40, 48, 55, 56, 61, 66.....T.
 49. Doctrina...(Els) 1561 .....T.
 50. " (Ochoa) 1713 .....T.
 51. " (Arzadun) 1758, 1856 .....T.
 52. Derecho de natur...del pie del puerto. Çaragoça 1621 (Zaragoza) No .....T.
 53. Doncellai (Claret) 1864.....T.
 54. Egunoroco lan-on (Moguel) 1820.....T.
 55. Ejercicio (id) 1849 .....T.
 56. Eleisaco (Bartolome) 1819.....T.
 57. Fuero de Vizcaya 1643, 1574, 1762.....T.
 58. El Guipuzcoano instruido 1780.....T.
 59. " verbo regular (Zavala) 1848 .....T.
 60. Ensayo s. la legisl. foral (Egaña) 1854 .....T.

AZKENEKO ORRIALDEAN (VERSO)

P.S. Quand le pli renfermant mon livre et cette lettre a été présenté hier matin au chemin de fer, il a été refusé comme devant passer par la poste aux lettres.

Comme je passais la journée à Bayonne l'envoi a été retardé. J'étais absent ce soir quand le facteur est venu. Il aurait fait partir demain, mais j'affranchirai le tout à Bayonne demain, en route pour Paris où je resterai jusqu'à la fin du mois.

x^{re} 1

A.d'A

ESKUTITZAREN ARKITZEA

Antoine D'Abbadie jaunaren eskutitza, liburu baten barrenean, orrialdeirentsia arkitu nuen. Entzun, orain, erosketa orren berriak.

Ogeiren bat urte dela, Paris'en bizi nintzan, goi mallako Ikastetxe-Nagusian lanean nenbillen. Beste askotan bezala liburu zarren saltzalleak ikustera ninjoan bein.. Ustekabian euskarari buruz liburu bat salgai arkitu nuen (1). Ganetik begiratu bat eman nion, berealaxe erosi, baita beste nere liburuekin batean gordeta utzi. Azkeneko ogei urteetan nere liburuak itzalian orrela egon dire. Ameriketatik itzulita, liburutegia argian eratu dut, baita aipatutako liburua eskuetan artu. Orrela eskuetara erori zitzaidan eskutitza. Berealaxe ikusi nuen daukan garrantzia.

Aurten, 1997'garrena, D'Abbadie jaunaren eriotzaren eun urteburua ospatzen dugula, gure eskutitza au, ondo aztertuta argitaratzeko asmoa etorri zitzaidan. Eskutitzaren ikerketa bearrezkoa zeritzaidan. Gaur etorri zaio bere egun ori.

Liburuaren azalean eskeintza soila frantzesez egiña dauka: "Nicolas de Soralue y Zubizarreta'ri, edestiko Akademiaren laguntzallea bezala agurtzen du, baita Argentinatko ordezkaria deitzen". Adiskidetasunaren ezaugarririk ez dio agertzen. Eskutitza, Antoine D'Abbadie jaunak izenpetzen du ta "Institut" delako kide ta laguntzalle bezala azaltzen da.

ESKUTITZAREN BARRENA

Liburuaren 39'garren orrialdean, eskuz idatzitako idazkia, españolez egiña arkitzen da. 23 liburuen izenen zerrenda dakar. Ondotik amar lerroen idazkia dator. Orrialde au Nikolas de Soraluzere bezala agertzen da.

Lau liburuen izenak azpimarratuak daudenak erosteko agintzen dizkio; zallak direla arkitzen, dio baita ere. Irakurtzeko, bizpauru illabeterako, berriz itzultzekotan, utzi nai dizkio. Oraindik salgai daudenak, berak esaten dionean, aginduaren zai gelditzen da. Berak idatzitako Gipuzkoa'ko edesti orokorra ta idazkien zerrendarekin liburua bidaltzea agintzen dizkio; ori beste egun baterako uzten du.

Bi itz oartxo bat bezala: erdarazko idazki onetan, aditza geroko garaian jartzen du. Geroagoko agintzen dizkio bi liburu. Oartxo oneri bere garaian garrantzi aundia emango diogu.

Bigarren papera utsa dator.

Orren atzetik, A.Th.D'Abbadie jaunaren eskutitza frantzesez, eskuz egiña, marfil kutzusko paper ori batean arkitzen dugu. Eskutitzaren egite-eguna jartzen du garbiasko: 1871/9/29.

Nundik idazten dun agertzen du: Abbadia jauregitik egiña, Hendaia ondoan.

Eskutitza orrek amasei lerroko idazkia dauka, egilleak izenpetzen du ta

---

(1) ETUDES GRAMMATICALES SUR LA LANGUE EUSKARIENNE PAR
A.Th.D'Abbadie et J.Augustin Chaho, de Navarre, Paris 1836.

orren ondotik liburuen izeneen zerrenda jarri du, denak ondo zenbatuak, batetik asita, ogei arte.

Orrialde orren atzean, amaika lerro estu daude, izki txikiekin idatziak; liburuen zerrendatxoa dakar.

Eskutitzaren bigarren orrialdea, eskuz idatzia, liburuen berrogeigarren orrialdeari erantsia dago. Zati onetan, liburuen izenen zerrendarekin jarraitzen du; 21'garrenatik 60'garrena arte. Orren ondotik iru lerro datoz idatziak. Azkenean, egilleak labor izenpetzen du.

Bigarren orrialde onen gibelean, amar lerro daude idatziak, eta egilleak labor izenpetuak.

Eskutitz onek esaten digunagatik, beste eskutitza baten ondorioa dela, deritzaigu. Len arremanetan direla, dirudi. Soraluze'ri itzultzen dion papera, onek lenago egindako orrialdea, noizbait bidalia izana dela, iduritzen zaigu.

ESKUTITZAREN MAMIA

1836'garren urteko liburua, opari bezala bidaltzen diola esaten du. Berak liburu ortan dionez, euskal liburuen lenengo izendegia dakar.

Ba dula, eskuz egindako beste idazkia izendegiarekin aitortzen dio: au bai ezin dezaio kela utzi, ezta ere ordaintzekotan.

Soraluze'ren paper orretan, lau liburu bereziki azpimarraztuak daude; arkatzez marraztuak. Ezaugarri oiek dituzten liburuak, gogotik erosiko lituzkela, dio D'Abbadie'k. Ezaugarri orregatik itzultzen dio berriz Soraluze'k egindako orria; erosteko asmoa agertzen bait du.

Soraluze'ren liburuen izendegiak ta D'Abbadie'k egiñak elburu ezberdinak dituztela, aitortzen du, beste geiagorik esan gabe. Dena dela, D'Abbadie'k dabilkin gaia Soraluze'ri eskeintzen dio. Aurrez eskeintzen dizkion liburuak ontzaz artuko ditulakoan dago. Ale batzuek saltzen aleginduko dela aitortzen du. Len emandako idazkia, au da Lege-zarren liburua, 1866'garren urtean egiña ta ondo jasoa, baita oraingokoak eskertzen dizkio.

Erantzuna, beranduegi bidaltzen diola aitortzen du; Hendaia'ko Udalako lanarekin artuegia izan delako.

Onen ondotik dator liburuan izendegiaren zerrenda. Gaia agertzen du España'n euskaraz argitaratutako liburuak, baita ere Euskalerra'ri buruz egiñak.

Bigarren orrialdea esaldi batzuekin bukatzen da. Etxean daukan liburuen zerrenda luzeagoa dela dio. Etorkizunari buruz liburu berriak lortzeko aukera eskeintzen du.

Azkeneko orrialdean gibelean eskutitza au bidaltzeko euki duten eragozpenak esaten dizkio. Orrialde oiek bultzian ez dizkiote artu nai izan. Urrengo egunean, Baiona'tik Paris'ero dijoala, bidaltzekotan dabil. Illean bukaera arte Paris'en gelditzekotan dagola aitortzen du.

Orain, eskutitzaren egillearen aurkezpena egin bear dugu. Egilleak eskutitz oneri, garrantzi aundia ematen dio. Gizon berexi baten idazkia da. Euskalerra-ren kulturarekin zerikusia dauka gañera.

Jakin dezagun ba, nor dan egillea.

NOR DA ANTOINE D'ABBADIE?

Oso nortasun aundiko gizona dugu, gero ta geiago ontzaz artua izango dena.

Antoine D'Abbadie, Irlanda'ko iriburuan, Dublin'en, 1810'garren urtean Ilbeltzaren iruan jaio zen.

Sendi berexia zeukan. Aita, Michel d'abbadie Arrats'tarra zen, etxe oneko semea, berez jauntxoa. Frantzi'ko iraultza aundiko gudan, Irlanda'ra iges joan ziren. An bertako alaba aberats batekin ezkontzen da, Thomson andereñoarekin. Sei seme-alaba euki zituzten (iru mutil eta iru neska).

1813'garren urtean, Frantzi'ra itzultzen dire. Toulouse'era dijoaz bizitzera.

1859'garren urtean, Antoine D'Abbadie, Virginie Vincent neska aberats ta ondo-eziarekin ezkontzen da.

Paris'en 1897'garren urtean il zen. Obiratzeko Hendaia'ra ekarri zuten, Abbadia jauregiko illobian dago ezarria.

Jakin dezagun gizon ospetsu onen *eziketa*. Ikasketak Toulouse delako iri nagusian egin zituen. Erdi-malleko ikasketak 1827'garren urtean amaitu ondolik, Goi-mallako Ikastetxe Nagusira joaten da, itxuraz legea ikastera; beste gai geiago ikuitu zituen, ludi jakintza adibidez. Ortzi-jakintzaz asko arduratu zen. Bere bizitza osoan jakintzazale izan genuen; batez ere, ortzi, izkuntza ta lutelesti gaietan.

1849'garren urtean, amabost mila itzezko iztegi arrigarria "Amarinna" izkuntzan (Etiopia) amaitzen du.

Urte ortan bertan, beste talde batekin Paris'ko "L'Academie de Sciences" eraiki zuen. Lendabizi jakintza elkarte orren laguntzalle izendatzen dute (1862), gero maikide osoa.

1882'garren urtean, Madrid'eko Edesti-Akademiaren Oorezko kide izendatzen dute.

1897'garren urtean, eriotzak arkitu zuen urtean, Paris'ko "Academie de Sciences" delako elkartearen zuzendaria izatea lortzen du, baita beste Akademiarena (L'Academie Geographique).

Jakintza berexi ori lortzeko, arrigarriak dire, garai artan egin zituen *ibillialdiak*:

1835-Brasil'era urte bat, lur-otantza edo magnetismoa ikertzeko, Arnaud bere anaiarekin joan zen. Urontzian Luis Bonaparte Prinzearen ezaguera egingo du (Napoleon III izenarekin, Frantzia'n geroago aginduko du).

1837-Etiopia ta Egipto-Goiko aldera dijoakigu. Amaika urte iraungo ditu lurralde oietan (1837-1848).

1850-Jerusalen'era eguzkiaren illuntzea ikustera.

1851-Noruega'ra eguzkiaren illuntzea ikertzer.

1860-Brivesca'ra (Kastilla) eguzkiaren ezkutatzea aztertzer.

1867-Algeria'ra ibillialdia, izadiaren azterketa egiter.

1882-Santo Domingo delako ugartera Ameriketean, eguskiaren aurretik Venus'en ibillialdia ikustera dijoa (72 urte ditu).

1884-Itxas Gorri'ra ta Etiopia'ra (74 urteekin).

1885-EiCairo, Alejandria (Egipto), Atenas (Grezia) irietara jakintza gaietako ibillialdia.

Garai artarako euskalzaletasunaren doaia guztiz ederra azaltzen du.

Euskal giro berexia sendian xurpatzen du. Aitak, Michel'ek, naiz emaztea

irlandesa izan, seme-alabei euskaraz egiten die. Etxean iru izkuntzetan mintzo dire, frantzesez, ingelesez, euskaraz. Iztegitxo bat landu zuen, baita ere euskaraz erri abestien bilduma egin.

Bere anaia Jean Charles, Toulouse delako irian jaiotzen da 1821'garren urtean, Echauz delako jauregian (Baigorri) bizi da ta 1901'garren urtean il zen. Echauz'eko jauregian, Luis Luziano Bonaparte Prinzea, napartar euskalzaleekin arremanetan jartzen ditu 1856'garren urtean. Echauz euskal ikasketean kabia biurtuko dute.

Jean Charles'en emazteak irikiko dizkio Pier Loti'ri euskal jaien atepak.

Antoine d'Abbadie'k, Agustin Chaho Paris'en ezagutuko du eta biok elkartuta euskal eliztia argitaratuko dute. Sarrera Antoine D'Abbadie'k egingo dio, beste dena Agustin Chaho'n lana da. Orduan Antoine D'Abbadie'k 26 urte ditu.

1849'garren urtean ba dator Euskalerrira bizitzera. 39 urte ditu. Itxas ondoan, Hendaia ertzean, baseririk aundiena erosten du ta jauregi eder bat altxa arte an asten da bizitzen.

Ortxen bertan zuzentzen du *JAI-ALAI txapelketa* lendabizi 1851'garren urtean, Agorraren bederatzian.

1853'garren urtean, *lenengo aldiz Olerki-Lorezko jaialdiak* Urrune'n antolatzen ditu; Lapurdi'n ain zuzen. Amabi urtez berak zuzenduko ditu (lenengo zazpiak Urrune'n -1853/1859, urrengo lauak Sara'n ,gero Urnieta'n-1886-. Ondotik beste erri geiago datoz: Askain (1887), Kanbo (1888), Doneztebe (1889), Maule (1890), Donibane Lohitzun (1892), Uztariz (1893), Donibane Lohitzun (1894), Ezpeleta (1895), Bera (1895), Maule(1896), Kanbo (1896).

Txapelketa eder oiekin atsa sakona eman zion euskarari.

Olerki-loreak, sei urte Kataluña'n asi aurretik, Antoine D'Abbadie'k Euskalerrian sortu zituen. Diru kontuak bere gain artzen zituen, baita sari ederrak ematen: urrezko ontza ta zillarrezko makila. Sarieetan, jai baktotxean 830 urrezko franko banatzen zituen.

Olerki-loreen bitartez, Antoine D'Abbadie'k Euskalerrri osoan euskararen zaletasuna sortu zuen, bai erriaren aldetik, baita ere jakintsuen aldetik ere.

Aipatu bearra sortu nai zuen asmo ederra: Baiona'ko apaiztegian euskarazko ikastaroa. Den dena berak ordainduta. Eliz agintariak ez zuten ontzaz artu asmo eder au.

Euskarari buruz ,beste gizon ospetsuei mintzo dela, argitaratutako idazki batzuek aipatu bear ditugu:

a)Antoine D'Abbadie'k Jose Manterolari Eskutitza 1855.

b)Dictionnaire Basque, Español et latin, par Agustin Chaho et Antoine D'Abbadie 1856.

c)Travaux recents sur la langue basque, Paris 1859.

Gañera azkenean *bizitzeko aukeratutako erria* asko maite zuen. Erriko lanetaz asko arduratzen da. Gogo on guztiengatik erriko alkatia izendatzen dute (1870-1875). Bide berriak egin zituen Hendaia'n, baita bizpairu iturri enparantzeetan. Aurren ikastetxeak begi onakin ikusten zituen. Iriko buruaus-teak zuzentzera maiz Pau iri nagusira doa, bere gauzak bazterrean utzita.

Jauregi zoragarria, guztiz ederra, altxorren artean izarra Arangoi'ko lurretan, muno baten ganian eraiki zuen, urte askotako lana: jakintsu baten kabia, edergalluetan eredu, altxorra askoren egoitza, otoitzaren larraña, atsedeen toki egokia, erromeslarien estalpea. Andik itxaso zabala ageri, baita Larun mendia- ren gallurra ta Aiakoarrien iru buruak. Etxe berri orren marrazkiak ta neurrizko

paperak, Frantzia'ko etxegille onenak egin zizkion, Viollet Le Dus ain zuzen, barregoa apainketa berriz Duthoit edertilariak.

Jauregi onekin, Hendaia aldeko lurak erruz aberastutzen ditu; ikuspegiari ikuitu amesgarria ematen dio. Gizaldietarako or izateko egiña. Lanak illabete luze batzuek iraun zituzten. Lenengo arria 1864'garren urtean jarri zen eta 1870'garren urtean amaitu.

Arrizko jauregi sendo onek ba du euskal kulturarentzat berexitasun aundi bat. Liburutegiaren gelan aritzazko zutabe lodi ta mardulatan esaldi batzuek euskaraz idatzita daude. Ara sail ederra neronek jaso:

- JAINCOAC, BETA LANGUILLE ON IZANAGATI, NAHI DU LANKIDE.
- ZAPAR EDOCEINEC DU BERE IZALA.
- ERO BAT ASKI DA HARRI CANTOI BATEN PUZURA EGOSTECO, BANA SEI SUHUR BEHAR DIRA HAREN KANTU ITOITECO.
- AGO JAINCOAREKI, JAINCO DUKEK HIREQUI.

Jauregiaren sarreran berriz jartzen du:

- IKUSI DUT IKASI DUT.

Abe nagusietako euskarazko esaldiei, garai artarako, garrantzi aundia eman nai diegu, berez daukatelako.

Esaldi oiek, Antoine D'Abbadie'k euskara maite dula esan nai digute. Ludi onetan gauzik maitienetako bat jauregi egin berria zeukan eta antxen ipintzen ditu, agirian, izki aundiekin euskarazko esaldiak.

Egur lodi aietan euskara ikusi nai du. Aritz eta edergallu aien mallakoak arkitzen ditu. Agiri agirian ikusi naiko luke euskara indarrez beterik. Euskara, agiri, gallurrean bearrezkoa; jauregi orretan euskara begi aurrean datza. Edergallu bat bezala dauka ta etxeko izkuntza. Euskalzale aundi batek bakarrik egin dezake ori.

Inguru orretan eta jauregi ikusgarri orretik, Antoine D'Abbadie *izen aundiko euskalzaleekin* arrenanetan zegoen. Izeneen zerrenda luzea auxe da: Duvoisin, Haristoy, Adema, Intxauspe, Maurice Harriet, Luis Luziano Bonaparte prinzea, Pierre Loti, Darrigol, ta baita ere, gure zorionezko eskutitzak dionez Nicolas de Soraluze. Gure eskutitzari esker erasten diogu azken izen ori.

Antoine D'Abbadie'n nortasuna ezagutzeko beste zerbaiz jakin bearra dugu: oso *sinismen aundiko gizona* zela. Mixiolariantzat jauregi eder ori beti irikia zegoen, baita SANTIAGO'ra zijoazten erromeslari guztientzat. Eskalei ere laguntza gogotik ematen zien. Elizkizunetarako apaiz baten bearra izaten zuen beti.

Erroma'ra joanta, 1838'garren urtean, Etiopia'ra Lazarista'tar mixiolariak bidaltzea eskatu zion Aita Santuari. Baita Aita Santuak asmo eder ori bete.

Baita ere esan bearra, gizon ospetsu onen izena borobiltzen duen berri: nagusi aberatsa zen, Urrune'n bakarrik ogeitabi baserri zituen. Il ondotik, baserriar bakoitxari etxearen nagusitza eman zion. Mailla ortaraño maite zuen bere erria.

Azken berria jaso duguna, Jean Haritchehelar jaunak emana, auxe da: 1864'garren urtean, Antoine D'Abbadie dugu Paris'ko linguistika elkartearen lenengo zuzendaria.

NOR DA NICOLAS DE SORALUCE? (1820-1884)

Antoine D'Abbadie jaunak egindako eskutitza onen artzeduna aurkeztu bearra dugu. Nicolas de Soraluce y Zubizarreta, 1820'garren urtean Zumarraga'n (Gipuzkoa) jaio zen. Bere gaztaroa Buenos Aires'en (Argentina) igaro zuen, 1855'garren urtean, Donosti'ra dator betiko bizitzera; ogeitamabost urteekin.

Izen aundiko lanak dabilzki: Argentina'ko Konsula izendatzen dute, baita ere Uruguay'koa.

Gipuzkoa'ko edergalluen arduradunen zuzendaria izendatu zuten.

Donosti'ko alkatearen ordezkaria izana dugu. Karlisteen guda garaian bi alderdietako atxilotuak, eskuz aldatzen lagundu zien.

Liburu ta liburuxka asko idatzi zituen. Bertako egunkarietan etengabe argitaratzen zizkioten idazlanak, batez ere "Diario de San Sebastian" zelakoan.

1884'garren urtean, Donostia'n il zen, San Jeronimo kalean.

Idatzitako liburuen zerrenda, auxe dugu:

- 1863- "Biografía de Legazpi" (Manila'tik Legazpi'ren lauki ederra ekarri zuen).
- 1864- "Plan de Guipúzcoa".
- "Hojas impresas, cuadros acerca del gran calígrafo Besnes"
- "Hojas impresas acerca de la inauguración del órgano de Zumárraga".
- "Hojas impresas de propaganda al héroe cántabro; Antonio de Oquendo".
- 1866- "Recopilación de los Fueros de Guipúzcoa".
"Biografía del Conde de Peñaflores".
- 1870- "Historia General de Guipúzcoa".
- 1871- "Más Biografías y Catálogo de Obras vasco-navarras".
- 1875- "Ateneo de San Sebastián".
- 1877- "Memorias acerca de las sesiones de la casa Aizpuru de Zubieta".
- 1878- "Pescas y pesquerías de Ballenas"
- 1879- "Los Iberos osea los Eúskaros y el Euskara".
- 1880- "REAL SOCIEDAD ECONOMICA VASCONGADA DE AMIGOS DEL PAIS".
- "Los Retratos del Café Suizo y de la Marina".
- "Introducción a la historia de Juan Sebastián del Cano", por Eustaquio Fernández de Navarrete.
- 1882- "Biografía de Eugenio de Ochoa: Gloria y Gratitud al autor del Primus me circumdedisti, Juan Sebastián del Cano".
- "Defensa del Apellido Familiar de Juan Sebastián del Cano".
- "Las Excelentísimas Juntas y Diputaciones de Guipúzcoa y Juan Sebastián del Cano".
- "Hombres Célebres de Guipúzcoa".

Ikusten danez asko idatzi zuen, den dena edestiari buruz eta dena erdaraz. Erabilitako gaiak, Donostia ta Gipuzkoa'rekin ikusi bear dute. Azaltzen ditun nortasunak Sebastian del Cano ta Antonio de Oquendo dire. Ikusten danez edestiaren aldetik dioa. Lege Zarra maite du, euskara bezala, baina erdara erabiltzen du. Askorentzat ori zen garai artako jokabidea.

Soraluze'K landutatuko edestiak, garai artako iritzia jasotzen du, uste zituzten gipuzkoar gizon ospetsuenak, gogotik landuz. Liburuetan aipatzen ditun nortasunak, oiek berak jarri zituzten Gipuzkoa'ko jauregi berriaren etxe aurrean (1885-1890); den denak Gipuzkoa'tik oso urruti gauza aipagarriak egin zituztenak. Orrek, gizarteko giroa zala, esan nai du.

ZALETASUNA ANTZA AUNDIKOA

Gizon oien artean, bien zaletasunak antza aundia daukate, banan ez dire berdinak. Biek liburuen berriak jaso ta ematea maite dute ta oso atsegin zaie. Ori garbi ikusten dugu eskutitz onen orrietan. Esan dugun bezala, Soraluze'ren orrialdean 23 liburuen izenburuak daude, D'Abbadie'ren orrialdeetan berriz 60 liburuen zerrenda luzea.

Bañan biek naiz euskal liburuak maite ta bildu eta gero zerrenda osoak osatu, ez dabilkite gaia berdiña. Eskutitz onetan bertan ikusten dugu ori. Soraluze'k, izendegian 23 liburu aipatzen ditu; oietik 12 edesti gaiak erderaz eta beste amaika euskaraz egina.

Edestiari buruz aipatuak orrela edatuak daude: bat España'ko edestiari buruz, iru Gipuzkoa'ri buruz, iru Donostia'ri, bat Ondarribia'ri buruz, bat Irun'eri, iru bizidun-edestikoak.

Euskarazko gaia daukatenak; zazpi elizako gaiak, lau iztegiak.

Ezaugarri bezala esan bearra: edesti gaietan amabi liburutik bederatzi agortuak dire. Euskarazko liburuen izenburuak denak erderaz daude. Euskarazko liburuetan, amaikatik iru, era bat agortuak daude.

D'Abbadie'ren izendegian irurogei liburuen zerrenda dago: 35 euskaraz idatziak eta dabilkite elizako gaiak, bederatzi euskarari buruz erdaraz idatziak daude, bost Lege-Zarrari buruz, lau edestiari buruz, bat eliz-edestiagaz.

Eskutitz onetan ematen zaizkigun berrietan auxe ikusten dugu argi ta garbi; D'Abbadie'ren kemena euskarazko liburuetaz arduratzen da geiena, Soraluze berriz edestiaren gaia dabilki danez gain.

Eskutitz onetan ikusitakoa gogoan daukagula, beste zerbait geiago jakin bear dugu; jakintsu auen beste lanetan berdin gertatzen ote zaien.

Ar dezagun D'Abbadie'ren lanetan ezagunena, "Etudes Gramaticales" delakoa eta or daukan sarreran asmoak garbi agertzen dizkigu. Gure izkuntzaren barrena argi azaltzen digu, baita ondokirik liburuen zerrenda ematen.

Euskarari buruz berexitasun abek ematen dizkigu; izkuntzaren erro soilak, atseskiak, irukor jokabidea, aditzaren nortasuna. Euskararen aldeko ardurara, 1833'garren urtetik ezkerre sortu zaiola, aitortzen du. Euskararen alde itzak ondo neurtuak dauzka: "izkuntza aberatsa" (11 or.), "aditzaren egokitasuna" (13 or.), "Hebreo, sanskrito, Hungaro ta Georgiano izkuntzekin aidetasuna".

Liburuen izendegiaren zerrendari buruz ara emen xeetasun batzuek. 63

argitaratutako liburuetaz mintzo da, baita ere lau esku-idazkietaz. Asieran 12 liburuen izenak ematen ditu, 1607'garren urtetik 1827'garrena arte dijoaztenak. Orren ondotik gizaldietan sartu araziak agertzen ditu:

XVI 'garren gizaldian			– 3 liburu (bi izkuntzeri buruz, bat erlijioari euskaraz)
XVII	“	“	– 11 liburu (10 erlijioari buruz, bat euskarari).
XVIII	“	“	– 14 liburu (erlijioari buruz).
XIX	“	“	– 22 liburu (19 erlijioari buruz, iru euskal izkuntzan).

Lau esku-idazkiak direla, iru euskal izkuntzari buruz dire, bat erlijioari atseskia. Ezin dugu aztu erabilitako gaien, idazki den denak euskaraz egiñak daudela.

Beste xeetasuna agirian dagoena auxe da: asieran, amasei garren gizaldian oso liburu gutti idatziak arkitzen ditugu, iru besterik ez. Gizaldi berriak datoztela, pixkanaka ugaritzen dijoaz. Ortzen dauzkagu gure kulturaren aztar-nak: gutxi bañan sendoak.

Euskal liburuei buruz, Soraluze'ren lanik ezaugarriena, “Más Biografías y Catálogo de Obras Vasco-Navarras” delakoa dugu; Gazteiz'en 1871'garren urtean argitaratua. Berak aipatutako liburuak, euskal lurralde ezberdinetan banatuak arkitzen dire. Zortzi bizi-edesti ta lurraldeetan eratuak daude:

Gipuzkoa'ri buruz-Legezko edestia 28 liburuxka (23 edesti, 5 arau)

	– Euskaraz 33 izenburu.
	– Argitaratu gabeak —bi izen.
	– Liburu denak –73 izen.
	– Esku idazkiak –iru.
Bizkaia'n	– Edestia legetaz –Zazpi.
	– Argitaratu gabeak –Bost.
	– Euskarari buruz –22.
	– Gai askoren zerrenda –20.
	– Esku idazkiak –2.
Araba'ri	– Edesti legetaz –bost.
	– Esku idazkiak –bost.
	– Arauak –iru.
	– Gai askoren zerrenda –25.
Nabarroa'ri	–Edesti gaiak –Amabost.
	– Esku idazkiak –Bederatzi.
	– Elizako edestia –zortzi.
	– Legea–Amar
	– Gai askoren zerrenda –27 (tarte onetan lau liburu euskaraz sartzen ditu)
Iparaldea'ri	–Euskaraz 48 (izenburuak erderaz).
Euskalerra osoari	–liburu denak 36.
Atseskia (6'garren zatian)	–15 liburu.

Liburuen zerrendari buruz, gure jakintsu auen aipatutako lanetan, elburu ezberdiñak arkitzen ditugu. D'Abbadie'k euskal liburuei ardura geiago agertzen die, Soraluze'k berriz edestiaren liburuak geiago ditu gogoan.

Liburuak azaltzeko bidea ere ezberdiña da: D'ABBADIE'K gizadiei begiratu-tuz banatzen ditu, Soraluze'k berriz lurraldeetan sartzen ditu. Biek liburuen maitasuna bai, baño begi ezberdiñekin begiratzen diete.

Soraluce'k berriz, euskal edestia du bere elburu nagusiena, batez ere Gipuzkoa ta Donostia'ko edestiak. Bere lan onetan garrantzi aundia ematen dio edestiaren iturriari. Liburu askoren berriak ematen dizkigu, baita ere idazleek. Eredu bezala ar dezakegu bere liburua, "Historia General de Guipúzcoa 1870" delakoa. Gañera ba dauka beste lan bat egiña euskal liburuei buruz: "Más Biografías y Catálogo de obras vasco-navarras 1871" delakoa, era bat liburuen izendegia bihurtua. Kulturarentzat liburuen berriak ematea ta biltzea, bearrezko laguntza dela deritzaio.

Soraluce'ren liburuen zaletasunari buruz, ara zer dion Vinson'ek bere euskal bibliografia delako liburu guztiz argian; lendabizi 412'garren zenbakian. Ikus, -Historia General de Guipúzcoa 1870-: "Bizitza ta liburu askoren berriak ematen ditu". Gero 412 b zenbakian jarraitzen du: "beste liburuen zerrendak Iruña'n "Euskara" aldizkarian argitaratu ditu, 1879'garren urtean. Azkeneko zerrenda au gure eskutitzaren ondotik, geroago egiña dago.

VINSON'EK EGINDAKO LANAREN OÑARRIA

Euskal kulturari buruz, emertzi garren gizaldian, liburuen aldetik egindako lanetik ederrenetakoa Vinson'en "Bibliographie de la langue basque" dugu, egitazko altxorra. Gure eskutitz onen ogei urte ondotik azaldu zena, Paris'en 1891'garren urtean. Liburu orretan D'Abbadie ta Soraluze'ren izendegien berriak ematen dizkigu. Soraluze'ren liburuen zerrendak, 412'garren zenbakian aipatzen ditu.

Liburuaren sarreran ere, 23'garren orrialdean, D'Abbadie'ren izendegia, lenengoa bezala aipatzen du, baita ikusten, ortxen ere ditugula emanak, gai orretan, aurreneko urratsak. Asko da. D'Abbadie'k asiera ematen du, Vinson'ek aberastasuna: D'Abbadieren liburuan 29 orrialde 64 liburuen izenburuekin, Vinson'ek berriz, gai oneri buruz bi liburu mardulak argitaratzen ditu, danetara 818 orrialde, 1310 liburuen izenburuekin. Vinson'en liburuetan, egitazko erraldoiaren lana agertzen zaigu.

ESKUTITZAREN GARRANTZIA

Gure eskutitz au ez da nolanaikoa. Berri aundiak ematen dizkigu, batez ere euskal liburuen bildumei buruz. Garai artako giroa agertzen du bereziki euskalzaleen artean.

Danez gain gai berexi berexi bat agirian eta argi gelditzen da. Kultura indartsu guztiek, zer eta zenbat egin den jakiteko, norberaren nortasunari buruz idatzitako lan guztiek biltzen dituzte. Europa osoan orrela sortu dira idazkien bilduma galantak. Ikus Frantzia'n "Brunet" delakoa, "Palau" delakoa España'n eta abar. Euskalerrria ezin gelditu atzetik.

Gure bi gizon auek euskal liburuen gosea azpimarratzen dabiliz. Ematen dituzten urratsak, euskal kulturaren oñarriak dire, ezagutu bearrak gutaz zerbait sakonki jakiteko. Liburu zerrenda oietan gure kulturaren garrantzia agertzen da: lana egiña ba dugula, argitasun ederra ematen digute. Gure idazle auek ba dutela begia ta gogona aitortu bear. Bide onatik dijoaz, zuzen zuzenean.

Gañera, gure eskutitz onek beste elburu bat betetzen du. Soraluze berak ondo esaten du ori, "Más biografías y catálogo de las obras vasco-navarras" delako liburuan, Antonio D'Abbadie'k egin zion mesedea, oar batean aitortzen du; ori dena liburuen berriak ematen ditula. 1871'garren urtean Abenduan argitaratzen du liburua ta zortzi izen berriak ematen dizkigu. Liburu oien izenak gure eskutitzan daudenak dire. Garbi garbi berak esaten du ori dena (2):

"Antonio D'Abbadie'ren liburutik artu ditut izen batzuek, onexek berak beste zazpi eman dizkit (Marineo Siculo, Elso, Ochoa, Arzadun, Olachea, Gerrico, Gorostegi-denak euskaraz)"

Izen guzti oiek, den denak gure eskutitzan arkitzen direnak dire.

Gure eskutitz onen bitartez, liburu oiek ezagutzen ditu Soraluze'k. Eskutitz onen bitartez ematen dizkio berriak D'Abbadie jaunak SORALUZE'ri. Orregatik gure eskutitz au, euskal kulturaren malla bat da. Orrekin ikusten da nola eskutitz onek lagundu dion bere lan ori egiten. Eskutitza, 1871'garren urtekoa Irailaren 29'an egina da. Egun ori D'Abbadie'ren eskutik egiña agertzen zaigu. Soraluze'ren liburua berriz 1871'garren urteko Abenduan sortua dago.

Eskutitz onek gañera beste zerbait adierazten digu: D'Abbadie ta Soraluze'n artean dauzkaten arremanak. Len agertu dugu euskalzaleen zerrenda luzea, D'Abbadie'ren inguruan. Orain Soraluze'rena erantsi dezaiokegu. Eskutitz onek aitortzen dun berria da. Orrexek D'Abbadie'ren euskalzaleen adiskideen taldea luzatzen du, baita ere aberasten.

Eskutitz orretan bi jakintsuak lanean ikusten ditugu; beren mallan, berriak ematen eta jasotzen. Biyek dire langille amorratuak, ez dakitenak astirik galtzen. Biyek dire aurrelariak. Bear aundi bateri erantzuten dabiliz; euskal gaiak biltzen eta ezagutu arazten. Jakiña, ez da lana errexa. Liburu zarrak arkitzen lan zalla. Liburu zarrak agortuak bai daude. Liburuei buruz berri txikiena, garrantzi aundiko gauza bezala artu bear. Gure bi gizonen esku oietan ez da ezer galtzen.

Itz batean dena esana: euskal liburuen zerrendak altxorraz beteak daude, bear diran eskuetara eroriak. Beti orrela izan ba'litz!

LANGLLLE BAKANA (TRABAJADOR EXCEPCIONAL)

D'Abbadie jauna oso gizon berexia dugu, baita ere bakana. Ez dugu bere garaiko gizona, nere ustez oso bestelakoa. D'Abbadie aberatsa da, ta garai berdiñean euskara zalea. Ez da ori maiz ikusten Euskalerra zabalean.

Euskal gizartea nolakoa den, orduan, jakiteak, euskararen egokera nolakoa den ulertzera laguntzen gaitu.

---

(2) Más biografías y catálogo de obras vasco-navarras, Vitoria 1871, 43 orrialde".

Orduko giroa nolakoa den obeto ulertzeko, berri batzuek aipatzera goaz:

1º– Agintaritza esku batzuetan, talde txikien menpean zegoen len.

2º– gure erri ta iri geientsuetako baserriek masterren eskuetan zeuden. Eredu ederra ematen digu Imanol Elias Odriozola idazleak, berriro idatzi duen liburuan (3). Gure idazleak dionez, ba daude 466 baserri Azpeitia'n 1834'garren urtearen inguruan. Oietatik 24 bakarrik daude nagusien eskuetan, au da eun baserri bost bakarrik, gutxi gora bera. 466 baserriak 126 nagusienak dire; Granada'ko Dukeak berak bakarrik ba zituen 48 baserri.

Masterrak ugari, nagusiak gutxi eta auen pean indar aundiak. Egitazko indarra nagusien eskuetan zegoen.

3º– Euskalerriko Lege-Zarrak (Fueroak) bertako semeak Aitor'en semeak direla aitortzen du. Orrekin uste genuen euskadunak danok Aitor'en semeak giñala. Egia bestelakoa: egitazko indarra oso esku gutxitan izaki.

4º– lege-Zarrak esaten du (4) zer egin bear duen edozein gizasemeak bere eskubideak agertzeko. Agiri bat bear du letraduak egiña, odolaren garbitasuna aitortuz.

Zillarrarekin agiria ordaindu bear zuten. Oso master gutxi, baldintza ori betetzeko gai ziren (5).

5º– Gipuzkoa'ko batzar nagusiak izendatzeko auteskudearen eskubidea oso esku gutxitan zegoen. 1821'garren urtean, Donostia'n 49 gizasemeak bakarrik zeukaten auteskudeetan agertzeko eskubidea (6). Bi baldintza eskatzen zituen Lege-Zarrak: a) odol garbiaren agiria, b) "millares" delako aberastasunak izatea.

"Millares" eukitzea, bizpairu etheen jabe, edo lurralde aundiak, edo sagasti, edo masti ederrak izateari, deitzen zitzaion. Maxterrentzat eziñezkoa. Orrexek salatzen du zergatik zeuden auteskudeetarako ain gizaseme gutxi. 1821'garren urtean Donostia'n 49'k eskubidea agertu ba zuten, gutxiago izango ziren oraindik Bergara, Oñati, Zarautze'n eta abar.

Gurè Lege-Zarrak orrelako eskubideak jauntxo batzuei ematen zizkiela, agintaritza aberatsen eskuetan gelditzen zen, ta ez nolanaiko aberatsak. Jauntxo abek erria zaintzeko egitazko aukera zeukaten.

Nola bizi ziren egitazko aberatsak jakiteko eredu batzuek ikus ditzagun Gipuzkoa'n bertan. Gizaldi onen asieran "Albuquerque'ko Dukea" lau illabeterako Sanz-Enea jauregira, Zarautze'ra zetorrela udaran, denak zenbatuta 65 langille zekarzkin, bai neskame, sukaldari, atezai, morroi ta abar. Aia'ko Maia baserriatik egunero 65 litro esne ematen zizkien (7). Zer esanik ez, zenbat ollo, arrautz, aragi eta barazki bearko zituzten.

Orra beste eredu, Antonio Zabala'ren liburuetatik artua (8): Conde de Villapadierna, Vista-Alegre'ko jauregian Zarautz'en bizi zen, Santa Barbara'ko

---

(3) Imanol Elias Odriozola, Guía histórica y taurina de Azpeitia, Azpeitia'ko Udala 1986, 23 orrialde (Dr Julian Bereziartua'ren doaia).

(4) Nueva Recopilación de los Fueros de Guipúzcoa, Tolosa 1696 –Título IX, Fuegos y pagos a la Provincia.

(5) Pablo de Gorosabel, Noticias de las cosas memorables de Guipúzcoa, La Gran Enciclopedia Vasca 1972, Bilbao, pp.247-248-253-258-438-477.

(6) José Múgica, Carlistas y Progresistas, Biblioteca Vascongada de los Amigos del País, San Sebastián 1950, 224-225 or.

(7) Dr Julian Bereziartua'k emandako doaia.

(8) Antonio Zavala, Arrantzaleen bizitza. Auspoa, 133 zenbakia. Tolosa 1978, 45-46 orrialde.

elizatxoaren magalean. Amar neskame ta morroi zituzten ta gañera bi atezai, bi sukaldari, garajeon txoferra ta lakaioa, amar milla landare loretoan.

Orrelako bertako aberats batzuen eskuetan zegoen politika. Beste guziek, geienak, masterrak, estu bizi bear. Aberatsak, ez aztu, beren aldetik zituzten indarra, dirua erruz, jakintza ta legearen ingurua, letraduen gizartea, legegizon, agiri-idazle (notario). Aberatsen inguruan bizi zen arau edo legegizarte ori; diruarekin lotua zegoen eta letraduen erabaketan murgiltzen zen gure erriaren etorkizuna. Agintariak edo gure jauntxoek legearen bearra izaki, bañan arauaren inguru ori beren eskuetan zegoen. Ez zuten dirua bakarrik, baita ere indar galanta ta ontasunak Euskalbarri barranean, Españian eta erregearen ondoan, eta oietatik askok eta askok Ameriketara ere bai.

6º– Legearen inguru ori jauntxoek eskuetan zegoen eta, ez aztu, agintarien edo imperioaren izkuntzan ondo bildua. Legearen edo Arau nagusiaren izkuntza latiña edo erdara zen. Idazki ofizialak geienak erdaraz idatziak izaten ziren, bein ere euskaraz. Ez dago arau bat edo notaritzako idazki bat euskaraz, den denak gizaldi luzeetan erdaraz daude egitiak. Legearentzat ez zuen ba balio euskarak, ori euskal jauntxoek agintzen zutela. Jauntxoek erdarazko legepean bizitzen oitu ziren. Erri osoa, erdal legepean bizitzen oitu zuten. Euskara masterraren izkuntza zen, erri soilarena. Orregatik indartsuaren inguruan euskara gaizki ikusia zegoen, menditarrena zalantzarri gabe.

Gure jauntxoek eta indarzarleak beko mallako izkuntza bezala ikusten zuten euskara. Bearrezko gauza askotarako, legearekin adibidez, erdarak balio zuen, euskarak ez. Orrexek kalte ikaragarria egin dio gure euskarari.

Joan den gizaldietan ezer gutxi lagundu diote legegizonak euskarari. Indararren agiri legea ta araua beti erdaraz, Aintzinako gizaldietan legegizon bakarria ezagutu dugu euskalzarle sutua, "Oihennart" Xibero'ko semea (1592-1667).

Gure jauntxoek legearen bidetik erdara bakarria erabiltze orrek eta euskara baztertzea izan da gure izkuntzaren galera galanta, baita ere galtze orren ardatza nagusia. Orrexegatik galdu da euskara lurralde zabaletan: aurrerapen izkuntza, etorkizunari buruz erdara dela ikusi dutelako. Ori izan dela Euskalbarriko jauntxoek lana, garbi dago. (9).

7º– Antoine D'Abbadie jaunak berri, naiz oso aberatsa izan, ez du euskara arbuaitzen, alde z bestela jokutzen da. Barren barrerrik maite du euskara. Maitasun ori zuzen gartsu ta garbi azaldu du. Berak sortu ditu ezereztik euskal kulturaren urrats sendoenak, erria esnatu arazteko, olerki lore jaiak. Olerki txapelduneri urrezko ontza ematen zien eta zillarrezko makila. Berak erakutsi zigun euskara indartzeko bidea.

8º– Gure eskutitz onek beste gauza bat erakusten digu. Lenengo urratsa eman bearra. Euskal kulturaren mallan, nun gauden jakiteko, euskal liburuak bildu eta ezagutu arazi izango da elburu nagusia. Euskal bibliografiaren lenengo urratsak d'Abbadie jaunak ematen ditu eta eskutitz onetan, eskuz egindako idazki onek ortaz mintzo da, baita aitortzen ere. Gure eskutitzak ori dena esaten du. Orregatik da euskal kulturaren malla bat, bere garaikoa, ta neurri berdiñean egitazko altxorra, euskal jakintzaren iturri berdin gabea.

9º– Benetan, orregatik Antoine D'Abbadie, kulturaren mallan jakintsu aurrelari bat izan zela aitortu dezakegu; au da euskaldun guztiz berexia.

---

(9) Lege-zarrari buruzko berriak, Jose Ignacio Mugica Brunet lege-gizon ospetsu ta adiskide miñak eskuratu dizkit. Nere esker onenak irabazi ditu.

Gañera, gure eskutitz onek, euskal kulturaren aldetik beste alderdi bat azaltzen digu: Ipar eta Ego Euskalerrri artean sortzen diren lokarriak eta arremanak. Lana egiteko elkartzen dire; berriak eman, laguntza eskeñi, indarrak batu. Giro orren eredu ta bultzagille D'Abbadie ta Soraluze dauzkagu. Ba daki-te euskaldunak elkartu bear dutela. Parregarri gelditzen gera, gutxi ta bakoitxa bere aldetik. Bide oretik irabazirik iñorentzat. Batasunean euskaldunen artean egiten diren lanak dauka egitazko etorkizuna. Gai onetan aurrelari ditugu D'Abbadie ta Soraluze. Ipar eta Egoaldeko lokarriekin iruten da Euskalerrria'ren etorkizuna.

AMAIA

Euskal kulturaren etorkizuna ikusten dugularik, bi abe nagusi gañean erai-kia dagola aitortu bear: euskararen jakintza ta maitasuna.

Euskal jakintza ori zuzperten alegindu zen Antoine D'ABBADIE LENDABIZIKO URRATSA EMANEZ. Auxe esan nai du orrek: euskal liburuak, asieratik bildu, auen egokitasuna ikertu ta ezagutzera eman. Danez gain elburu nagusi bat euki: euskararen maitasuna barren barrendik landu. Maitasun orrek leguntzen du lanaren garraztasuna. D'Abbadie'rentzat euskara indartzea muga gabeko zoriontasuna da, bizi berri baten atsa berexi berexia. Orregatik Antoine D'Abbadie geldituko da beti eredu aundi bat bezala, gure ortziko izar argitsua: Aurrelaria, euskalzale benetakoa, bide urratzalea, aspergabeko langillea, sinismen andiko kristaua, "gizon" egitazkoa. Gure esker beroenak ematen dizkiogu.

ATSESKIA: ANTOINE D'ABBADIE'REN EUSKAL ARREMAN BEREXIAK

Bi euskal idazle berexienetakoakin euki zituen arremen aberatsak Antoine D'Abbadie'k: Augustin Chaho eta Bonaparte Prinzea. Bi idazle auek euskara maite zuten benetan. Biek asko landu zituzten gure izkuntzaren gaiak. Biek ikerlariak ziren, goimalleko jakintsuak.

Augustin Chaho 1810'garren urtean Atarratze'n jaioa, Xiberotarra, euskalduna dugu.

Louis Luciene Bonaparte prinzea ez da euskalduna, baina bai euskalza-lea amorratua.

Bi nortasun auekin lotua arkitzen dugu A.D'Abbadie.

Augustin Chaho Paris'en ezagutu zuen. Elkarekin bi liburu argitaratu zituzten, esan dugun bezala: lenengoa 1836'garren urtean.

Bonaparte Prinzea Londres'en ezagutzen du 1856'garren urtean. Antoine D'Abbadie'k laguntzalleak billatzen dizkio Bonaparte Prinzeari ikerketak egiteko.

Bi nortasun aundiko jakintsu auekin A. d'Abbadie'k euskal zaletasunaren egokitasunak asko irabazten du.

Orrela, bi adiskide auen bidez euskal kulturaren iturri garbiak asko indartzen dire ta jakintzaren urak loditzen.

Antoine d'Abbadie'ren emaitza guztiz berexia agertzen zaigun bezala artu bear dugu; lore jokuak dire, bersolarien ta olerkarien txapelketak, euskal jaiak. Ortxen gelditzen zaizkigu Antoine D'Abbadie'ren emaitzarik ederrena bezala.

Ezagutzera eman dugun eskutitza au, esan bearra, Iparragirre'ren "Gernika'ko Arbola" abestiaren ondotik dator eta karlisten II'garren gudaren aurretik (1872-1875), Santakruz apaiza mendira joan aurretik.

Gure eskutitza onek, D'Abbadie'k euskal jakintzari ematen zion garrantzia aitortzen du. Jakintsu andi onentzat, euskaraz idatzitako liburuak, euskal kulturaren altxorak dire. Ortxen agertzen digu jarraitzeko bidea....

BIBLIOGRAFIA OROKORRA

- Jutien Vinson, Essai d'une bibliographie de la langue basque, Maisonneuve, Paris 1891.
- Serapio Mugica, Las calles de San Sebastián, San Sebastián 1916
- Luis Villasante, Historia de la literatura vasca, ed.Sendo, Bilbao 1961.
- Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco, Auñamendi, San Sebastián 1969, Literatura, Antoine Th. D'Abbadie, vol.I, pp. 334-342 / 516-521.
- Enciclopedia General Ilustrada del País Vasco, Auñamendi, San Sebastián 1970, diccionario, Ant.D'Abbadie.
- Isidoro de Fagoaga, Un sabio benefactor: ANTOINE D'ABBADIE, La Prensa, Buenos Aires, 26 julio 1970.

- Juan Mari Torrealdai, Euskal Idazleak Gaur, Jakin, Oñati 1977.
- S. ONANDIA, EUSKAL LITERATURA. ETOR, BILBAO 1973, II zen, 221 or.
- ABBE M. Michelena, Haize Garbia, Hendaia 1987, "Abbadie Le Chretien".
- Abbadiako Adiskideak, Domaine D'Abbadia, Bayonne 1991.
- Le Negus du Pays Basque, Le Monde 10 novembre 1995.
- Nafarkaria, Antoine d'Abbadie eta Lore Jokoak Beran 1995, V.5

D'ABBADIE'REN LIBURUAK

- Etudes grammaticales sur la langue euskarienne par A.Th. d'Abbadie et Augustin Chaho, Arthus Bertrand, Paris 1836.
- Guttuna Antonio Abbadie eta Jose Antonio Uriarte, 1855
- Tres Cartas Abbadie Antoine d' 1885, a Jose Manterola.
- DICTIONNAIRE Basque, Français, español, par d'abbadie et Chaho, Bayonne 1856.
- Travaux recents sur la langue basque, par Antoine d'Abbadie, Imprimerie Imperiale, Paris 1959.

NICOLAS DE SORALUCE'REN LIBURUAK

Soraluce Zubizarreta, Nicolás de

1	Soraluce Zubizarreta,	Ni	La Cantabria de la Edad Mod (manuscr)	1875
2	Soraluce Zubizarreta,	Ni	La Cantabria antigua hasta (manuscr)	1875
3	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Defensa del apellido famili (manuscr)	1879
4	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Real Compañía Guipuzcoana de Caracas	1876
5	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Las Excmas. Juntas y Diputaciones de G	1883
6	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Los retratos del Café de la Marina de	1867
7	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Real Sociedad Bascongada de los Amigos	1880
8	Soraluce Zubizarreta,	Ni	¿Es del Cano o de Elcano el (manuscr)	1873
9	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Biografía del ilustre conquistador de	1863
10	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Biografía del ilustre Don Javier María	1866
11	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Memoria acerca de las celebres sesione	1877
12	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Los retratos del Café de la Marina de	1867
13	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Los retratos del Café de la Marina de	1867
14	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Ultimas líneas de Soraluce ó sea Resúm	1886
15	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Más biografías y catálogo de obras vas	1871
16	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Introducción, capítulo I y otras descr	1878
17	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Juicio crítico sobre la unión de Guipu	1826
18	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Los iberos o sean eúskaros y el eusker	1879
19	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Historia de la M.N. y M.L. Provincia d	1864
20	Soraluce Zubizarreta,	Ni	Historia general de Guipúzcoa	1870

21 Soraluze Zubizarreta,	Ni	Historia general de Guipúzcoa	1869
22 Soraluze Zubizarreta,	Ni	Gloria y gratitud al inmortal autor de	1882
23 Soraluze Zubizarreta,	Ni	Fueros de Guipúzcoa: títulos adiciona	1866
24 Fernández de Navarrete,		Historia de Juan Sebastián del Cano	1872
25 Soraluze Zubizarreta,	Ni	Defensa del apellido familiar de Juan	1881
26 Soraluze Zubizarreta,	Ni	Real Sociedad Bascongada de los Amigos	1984
27 Soraluze, Nicolas		Historia general de Guipúzcoa v.1	1985
28 Soraluze, Nicolas		Historia general de Guipúzcoa v.2	1985

BULLETIN

DE LA

SOCIÉTÉ DE LINGUISTIQUE

Nº 15

LISTE DES MEMBRES DE LA SOCIÉTÉ DE LINGUISTIQUE DE PARIS
AU 1er JANVIER 1876.
MEMBRES PERPÉTUELS.

Le prince Al. BIBESCO, licencié ès-lettres, 73, boulevard Saint-Michel, Paris.

BONNARDOT, archiviste paléographe, 23, avenue d'Orléans, Paris.

Hartwig DERENBOURG, 3, rue d'Amboise, Paris.

EGGER, membre de l'Institut, 68, rue Madame, Paris.

JORET, professeur à la Faculté des Lettres, 4, rue des Grands-Garnes, à Aix.

Demetrios de MENAGIOS, attaché au ministère des affaires étrangères de Russie, 65, perspective de Nevskij, Saint-Pétersbourg.

Paul MEYER, professeur à l'École des chartes, 59, rue Raynouard, Paris-Passy.

Gaston PARIS, professeur au Collège de France, 7, rue du Regard, Paris.

Ch. PLOIX, ingénieur-hydrographe, 23, rue de l'Université, Paris.

John RHYS, ancien fellow de Meton College (Oxford), Rhyl, North Wales (Grande-Bretagne).

Eug. ROLLAND, 9, rue du Sommerard, Paris.

STORM, professeur à l'Université, à Christiania (Norvège).

GOULLET, 14, place de La Chapelle, Paris.

Louis HAVET, répétiteur à l'École des hautes-études, route de Saquet, à Vitry (Seine).

L'abbé GONNET, 19, rue Notre-Dame-des-Champs, Paris.

Le marquis Joseph de LABORDE, rue de l'Oratoire-du-Roule, Paris.

Le comte de VOGÜÉ, membre de l'Institut, ambassadeur de France à Vienne, rue Fabert, 2, Paris.

MEMBRES ORDINAIRES.

Antoine d'ABBADIE, membre de l'Institut, 120, rue du Bac, Paris.

BAILLY, professeur au lycée d'Orléans (Loiret).

A. D'ABBADIE' REN ESKU IDATZIAK

Abbadia pri Hendaye

1871, 9re 29

Mon cher Monsieur

Je vous envoie ci-joint un ex.^{re} de ma précieuse publication de 1836; elle n'a d'autre mérite que celui de renfermer le premier catalogue des livres basques, et est nécessaire. Fort imparfait. Mon catalogue M. S. dont je ne puis me dispenser est bien plus complet et je l'ai augmenté de ouvrages que je me suis permis de marquer au crayon dans votre liste ci-jointe. J'achèterais ces ouvrages, si j'en trouvais l'occasion. Votre catalogue est ci-joint.

Votre but ou votre plan n'étant pas le même que le mien, je ne sais si les notes à-côté vous conviendront; en tout cas elles sont à votre service. Je vous remercie des ex.^{tes} que vous me promettez de votre

histoire; j'en placerais deux ou trois chez des amateurs qui les apprécieront. Je vous remercie d'avance pour les Faucos de Guipuzcoa de 1866.

Vous auriez en ma réponse plus tôt si je n'avais été absent à Pau pour les affaires communales de Hendaye?

Agreez l'assurance de mes sentiments très-distingués

Antoine D'Abbadie

- Ouvrages publiés en Espagne ou basque ou sur le pays Basque.
1. Adiciones al diccionario de Antig.^{da} de Navarra (Yanguas) Pamplona, 1843. 7
  2. A. San Ignacion en ejercicio... (Landaberria) edición de 1761, 1763 (2da), 1770, 1818. 7
  3. Alvarco Sacramentos... (Landaberria) 1859, 2da, 1862. 7
  4. S. Teresaren... novena. Vergara 1849. 7
  5. Amoreta eta doloretza... pasuac, 1856, 1860. 7
  6. Apologia de la lang. bascong. (Ortega) Madrid 1803. 7
  7. Apuntes sobre la... Navarra (Yanguas) Pampl. 1838. 7
  8. Arte de aprender la lang. bascong. (Terriaga) 1841. 7
  9. Avise osasunsoac... Bilbon 1860. 7
  10. Dameritaa... icesbideac. 1803, 1816. 7
  11. Moderatzi urena Maria, Tolosan 1857. 7
  12. Cristian Doctrina (Echeverria) 1822, 1852, 1853. 7
  13. Esca liburua (Amibano) 1821, 1852, 1854. 7
  14. Bozquijo de la organizacion... de Vizcaya. 1870. 7
  15. La barbaria... egorkiac. Tol. 1849. 7
  16. Anta a... Miquel (J. Sab) J. Sab 1829. 7
  17. Cartas... sobre la lang. basc. (Hervas) 1784. 7
  18. Catedral de los obispos de Pamplona, 1614. 7
  19. Combate Santaren biotzac J. Sab 1853. 7
  20. Censura critica (cura de M. M. M. M.) Mad. 1806 (en 2da parte). 7

Monsieur Nicolas de Volauce

21. Cronicas de ... (Ant. de) Bercelona 1868

22. Crutic. Jaquim deca (Moguel) 1805, 1858, 1856, 1871

23. Cronica ... y castelana (esta) 1681

24. ... Aires Vasc. 1864

25. Compensio (Fabo Moguel) 1772

26. ... guerra de Yruya Mad. 1839 (No se de donde)

27. Comunio ... (Arua) 1869

28. Confesio ma ... (Moguel) 1803, 1853, 1856, 1860, 1849

29. Confesio ... (Aguiera) 1807, 1823, 1868

30. Congregacion (Morat) 1766

31. Constitucion ... de Roncesvalle Pampl. 1794

32. Cristian doctrina (Iruya) 1830, 1804, 53, 52, 1742, 1775, 1848, 59,

33. id id (Lara) 1773, 1775

34. } (Larabera) 1850, 1854, 55

35. } (Gueraico) 1858

36. } (Gorategui) 1867, 1864

37. } (Arua) 1858, 1863, 1828, 1854, 1855, 54, 55, 56, 1853

38. } (Lapanaga) 1856

39. } (Astata) 1862

40. } (Olacenea) 1825, 1855, 1787, 1775

41. Cronica (Yangua) Pampl. 1843

42. Crutic. Santuaren ... 1848

43. De la ant. lengua (Aires de Feca) 1887

44. De la leng. lusquera (Araquibel) 1856

45. " " " mimera (Kedema) 1620

46. Devocion ... (Echeverria) 1821, 1863, 1868

47. Dialecto ant. guipuzcoana ... Mad. 1856

48. Diccio. (Astigarraga) 1825, 37, 39, 40, 48, 55, 56, 61, 66

49. Doctrina ... (Elgo) 1561

50. " " (Ochoa) 1715

51. " " (Arzadun) 1758, 1856

52. Derecho de natur ... del pie del puerto. Caragoca 1621 (Carayria) No

53. Doucellai ... (Claret) 1864

54. Egunorolo lan-on ... (Moguel) 1820

55. Ejercicio ... (id) 1849

56. Elcizaco ... (Bartolome) 1819

57. Fuero de Yruya 1643, 1575, 1762

58. El Guipuzcoano instruido 1780

59. " verbo regular (Zavala) 1848

60. Essayo ... la leqisl. form (Zavala) 1850

J'ai les infolios de Morat et son Empereur de 1763 environ.

Je t'en envoie pour continuer cette liste, bien plus detaillée. J'ai mon M.S. Ceci suffit pour vous faire savoir si vous en desirez la suite.

A. D. A.

Obras marcadas p.^a M.^o de Abadie con lapiz, interesantes comprarlas

Autores.	Título de Obras.	Observaciones
Garday, E.	Historia de España, 1777 U	Me catálogos reales y casualidad, y no hay venta.
García, D.	Historia de España, 1778	No hay la venta.
Alvarado, J.	Guía de Madrid de Guizot, 1778	Consta el libro y su precio en España y Francia.
Maestre, J.	Guía de Guizot de Madrid, 1778	Real.
Morley, J.	Historia de España, 1778	No se encuentra.
Gómez, J.	" de Guizot, 1778	"
Canning, J.	" de Guizot, 1778	Publicado en Madrid en 1778, pero no el 22.
Ortiz, J.	" " " " 1778	Se cree de vender.
Alvarado, J.	" de Guizot, 1778	No hay.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	"
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	No he visto más que en algunas ferias de España.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Se agota la edición latina moderna.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	No hay de venta.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Es reimprimada y está en pocas copias.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Se reimprimó, pero no se si hay.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Imparte de vender.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	"
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Valor una poca real.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Es pequeña y vale poco. En España.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	Se reimprimó y la 2. ^a edición.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	No recuerdo el valor, pero es poca real.
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	" " " " "
Ortiz, J.	" de Guizot, 1778	" " " " "

Las obras arriba indicadas con el signo siguiente , que son la historia de España, de Garday, 1 en folio de Gama, 1 en octavo de Gama, y 1 en octavo de Madrazo; si el Sr. de Abadie interesa para leer y tomar datos, yo le prestaré por algunas meses y le enviaré en vista de su aviso p. ellas que dice de las obras antiguas e interesantes, pudiesen llegar a la imprenta, pero es inseguro y difícil que así puedan conseguir. Las demás obras indicadas se compraban así que recibí y se le remitirán juntamente con los ejemplares de la historia que de Guizot, y con los folios Catálogo.

